

autor
Vladimír Socha

Nedoceněný otec pesimistické filozofie

Dnes jej považujeme za jednoho z nejvýznamnějších novodobých filozofů. Svými současníky byl ovšem Arthur Schopenhauer spíše vnímán jako poněkud výstřední a samotářský podivín s chladným vztahem k ženám

Během svého plodného života se Arthur Schopenhauer stal uznávaným filozofem. Skutečné slávy, po které tak toužil, se ovšem nedožil. Jeho významným filozofickým dílem se totiž s úctou začali zabírat až filozofové 20. století. Schopenhauer svými originálními myšlenkami ovlivnil velké množství následovníků, mezi nimi například také Friedricha Nietzscheho.

Budoucí filozof se narodil 22. února roku 1788 ve městě Gdaňsk. Narodil se do věkově nerovného manželství a jeho sklon k pesimismu a melancholické povaze byl zřejmě do určité

míry vrozený. Arthurův otec Heinrich Floris pocházel ze zámožné kupecké rodiny. Praděd Johann, uznávaný již kolem roku 1700 jako vážený občan města, byl ambiciózní a úspěšný obchodník. Děd Andreas, narozený roku 1720, se oženil s původem holandskou rodačkou z Gdaňsku Annou Renate Soermannovou. Ta byla zřejmě dědičně zatížená sklonem k duševní chorobnosti, jak se zhoubně projevilo u ní samotné i u třech mladších bratrů Heinricha Florise. Ostatně i Heinrich byl povahově velmi nevyrovnaný, často zasmušilý a prchlivý. Přesto byl pozoruhodnou osobností, odhodlaným zastáncem prorepublikánských svobodomyšlných idejí a své přesvědčení neohroženě hlásal. Když například Gdaňsk v roce 1793 připadl Prusku, otec dal přednost přesídlení do svobodného hanzovního města Hamburku, a to i za cenu ztráty desetin rodinného majetku.

Z Němce Francouzem

Matka Arthura Schopenhauera byla téměř o dvacet let mladší než její manžel. Johanna Henriette Trosienerová, která byla dcerou gdaňského obchodníka a zároveň radního, od manželství očekávala zejména finanční zajištění, které jí umožnilo věnovat se duchovní činnosti, ušlechtilé zábavě a soustavnému vzdělávání. Údajně měla také přirozenou potřebu cestovat a poznávat nová místa, v čemž jí světaznalý manžel mohl být oporou. Když byla Johanna v očekávání svého prvního potomka, odjeli

♦ Rodný dům Arthura Schopenhauera na ulici Heiligeistgasse v polském Gdaňsku

♦ Mladý Arthur Schopenhauer na portrétu od malíře L. S. Ruhla, 1815

manželé do Anglie, aby prvorozené dítě přišlo na svět jako vlastník britského domovského práva. Tento záměr se však nezdařil, protože nevolnost budoucí matky donutila manžele k návratu do Gdaňsku. Ve stejný den v domě na Heiligeistgasse 114 přišel na svět prvorozený syn. Jelikož si otec přál, aby syn pokračoval v jeho šlépějích cestujícího obchodníka, dal mu jméno Arthur, které bylo dostatečně známé a srozumitelné v mnoha světových jazycích.

Pesimismus ve filozofii – kritický postoj k nějaké skutečnosti, který je zároveň přesvědčením, že s danou věcí se nedá nebo ani nemá nic dělat. Na rozdíl od kritiky, která má naopak vyburcovat ke snaze o změnu, pesimismus k žádným zlepšujícím činnostem nenabádá. V případě Schopenhauera šlo o přesvědčení, že život je ve své podstatě především bolestí a utrpením.

Matka Arthura Schopenhauera Johanna byla poměrně talentovanou a úspěšnou spisovatelkou, píšící romány, články o malířském umění i cestopisy.

Slavný filozof věřil, že zatímco inteligenci dědíme vždy po matce, po otci získáváme do vínku osobní charakterové vlastnosti.

Značnou pozornost Schopenhauer věnoval otázce zacházení se zvířaty. Ve svých pojednáních požadoval laskavý přístup k nýmým tvářím a podílel se dokonce na založení spolků na jejich ochranu.

Své rané dětství prožil Schopenhauer částečně na venkovském statku v Olivě a částečně v sídle svého děda Andrease v Stutthofu. Jak již bylo zmíněno, Gdaňsk rodina opustila v roce 1793, když bylo Arthurovi pět let, a přesídlila do Hamburku. Tam si pruským zábořem znechucený otec založil novou prosperující firmu. Již ve věku šesti let se prý u malého Schopenhauera sporadicky objevovaly psychické problémy, které jej měly provázet a trýznit po celý život. Pronásledovaly ho záchvaty neurčitého strachu, obavy z jakéhosi nejasného nebezpečí a úzkostné stavy. V následujících letech vyvíjel Schopenhauerův otec záměrnou snahu, aby

okamžiky jeho dětství. Po návratu překvapil rodiče svou proměnou, neboť ve zvycích i jazyce se z něj stal téměř dokonalý Francouz.

Pesimistou už od mládí

Po této zkušenosti otec mladíka poslal na nejváženější hamburský ústav pro vzdělávání schopných obchodníků, kterým tehdy byla Rungeschova soukromá škola. Není překvapující, že netrvalo dlouho a Arthur se zde již neměl co nového naučit, jeho schopnosti vysoce převyšovaly vzdělávací možnosti této prestižní instituce. Vcelku přirozená chlapcova touha pokračovat ve studiu na gymnáziu však narazila na otcovo neporozumění. Ten se nemohl smířit s představou, že by syn nepokračoval v rodinné tradici a stal se filozofem nebo vědcem. Za slib, že zůstane u obchodnické dráhy, byla Schopenhauerovi odměnou několikaletá zahraniční cesta s rodiči, která dospívajícímu chlapci značně rozšířila obzory. Během putování po Holandsku, Anglii, Francii, Švýcarsku, Rakousku, Sasku, Slezsku a Prusku budoucí filozof pozoroval, přemýšlel a vytvářel si první hlouběji podmíněné názory na okolní svět. Zvláště si pak všiml různých národních pošetilostí a všeobecných lidských slabostí a chyb; těm věnoval své časné vyzrálé kritické poznámky a pro něho charakteristické úvahy plné pesimismu.

Psychické problémy se u Schopenhauera objevovaly již od raného dětství a pronásledovaly filozofa až do konce života

Výkvět inteligence v obýváku

V létě roku 1807 bylo skoro dvacetiletému Arthurovi konečně umožněno studovat na vysněném gymnáziu. Po kvalitním vzdělání toužící mladík na matčin popud odjel do Gothy, aby se na zdejší gymnáziu naučil zejména klasickým jazykům. Studentem výběrové třídy „Gymnasium Illustre“ však nezůstal dlouho, a to především vlastní vinou. Přízeň vlivného okolí ztratil, když se nechal provovo-

Schopenhauer si všiml lidských slabostí a chyb a věnoval jim charakteristické úvahy plné pesimismu

ze svého nástupce udělal samostatného, schopného a otevřeného člověka, který se naučí „číst v knize světa“. V roce 1797 se Schopenhauerovým narodila dcera Adelaide Lavinia a starší Arthur byl poslán „na zkušenou“ do Le Havru. Dva roky života zde prožil v rodině otcova přítele, kupce jménem Grégoire de Blésimaire. V pamětech později vzpomínal, že to byly zdaleka nejradostnější

Po návratu roku 1805 nastoupil tehdy sedmnáctiletý Arthur do učení u firmy senátora Jenische. Mladý Schopenhauer se však nebyl schopen přinutit, aby alespoň navenek řádně plnil všechny svoje povinnosti. Mnohem víc než úkoly obchodního příručího jej totiž zajímaly knihy a odborné přednášky, a to dokonce i anatomické. Ve stejné době však utrpěl již tak psychicky nevyrovnaný mladík další ránu – 20. dubna se jeho otec zabil po pádu do jednoho z vodních kanálů. Je dokonce možné, že nešlo o nešťastnou nehodu, ale o plánovanou sebevraždu. Heinrich Floris v té době propadl melancholickým stavům, hypochondrii a obavám z narůstajících obchodních problémů. Kromě toho trpěl hluchotou a byl snad částečně odkázan na vozík. Podle Schopenhauerových pamětí se matka o problémy manžela příliš nestarala a v těžkých chvílích mu nijak nepomáhala. Filozof mimo jiné napsal, že „má paní matka pořádala večírky, zatímco on v samotě chřádl, a bavila se, zatímco on zakoušel hořká muka. To je ženská láska.“ I v tomto přísném odsudku se zrcadlí mnoho z filozofie jeho autora. Schopenhauer zůstal celý život vděčný svému otci za to, že mu umožnil získat náležitě vzdělání, rozhled a intelektuální schopnosti. Sám dokonce prohlásil, že bez podpory svého otce by již stokrát zahynul.

Památník jednomu z největších filozofů německé historie v parku ve Frankfurtu nad Mohanem

kovat jedním z profesorů k publikování posměšné básně. Již v prosinci tedy znovu odešel, tentokrát do Výmaru. Arthurova matka tyto nepříjemnosti nesla s velkou nelibostí a ani v přítomnosti svého „věčně rozmrzelého“ syna, jak jej dlouhodobě vnímala, se necítila příliš dobře. Byla ambiciózní a sama měla literární talent. Mezi pravidelné hosty v jejím domě, se kterými se tak pravidelně setkával i její syn, patřily osobnosti německé filozofie a literatury, jako byl Johann Wolfgang von Goethe, Christoph Martin Wieland, Johann Daniel Falk, Heinrich Meyer a další. Například Wieland Johanně Schopenhauerové o jejím synovi řekl: „... bylo mi velmi milé poznat tohoto mladého muže; z něho jednou bude ještě něco velkého.“ Také disputacemi s některými z těchto osobností se Schopenhauer dále zdokonaloval ve svém myšlení a připravoval se na univerzitní studium. Dva roky pak strávil na univerzitě v Göttingenu.

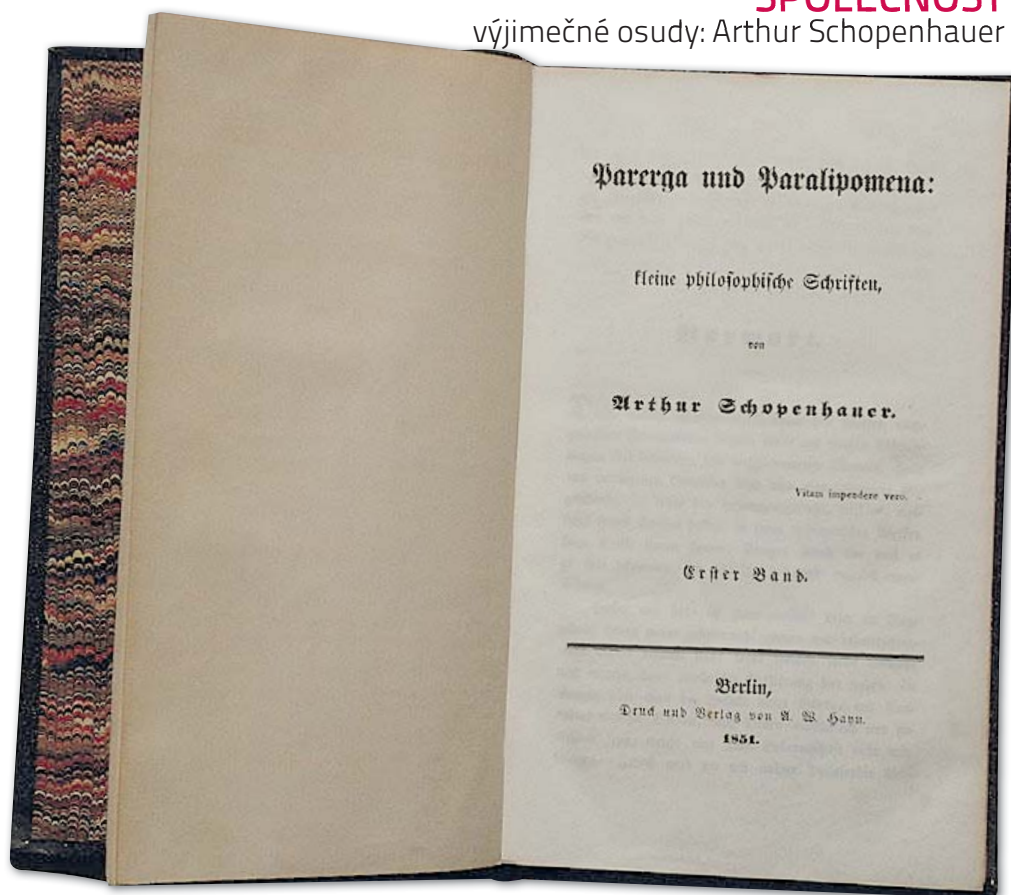
Na podzim roku 1811 potom nastoupil na univerzitu v Berlíně, kde na něj zapůsobily přednášky filozofů Fichte a Schleiermachers a zejména filologa Friedricha Augusta Wolfa. Již v té době se ale od učení svých profesorů do značné míry distancoval a začal si vytvářet svoji vlastní filozofii. Kvůli válečným událostem eskalujících napoleonských válek v roce 1813 Schopenhauer upustil od plánu promovat v Berlíně a z pruského hlavního města odjel zpět do Výmaru. Matčin milostný poměr se spisovatelem Friedrichem von Gerstenber-

gk, ve kterém se citově angažovala také jeho sestra Adele, byl pro Schopenhauera velmi nepřijemný a přiměl ho zanedlouho zase odejít. V klidném osamocení hostince „U rytíře“ v Rudolstadt pak sepsal svoji disertační práci O čtvrtém koření věty o dostatečném důvodu, která představovala teoretický základ celého jeho filozofického díla. Tímto spisem získal v říjnu roku 1813 doktorát filozofické fakulty na Durynské zemské univerzitě v Jeně. Velkou a do značné míry trvalou pozornost si tím mladý učenec vysloužil u samotného Goetha. V roce 1814 odešel po poslední roztržce s matkou do Drážďan, které se staly místem největšího rozmachu jeho tvůrčí činnosti. Právě zde publikoval v roce 1816 spis O vidění a barvách, inspirovaný předchozím Goethovým výzkumem.

Marný boj s Hegelem

Schopenhauer se své matce i sestřím jevil jako beznadějně nespolečenský člověk, ve skutečnosti však měl kolem sebe stále okruh přátel a známých, které si vybíral především podle charakterových, spíše než intelektuálních vlastností. Přesto o mnohé přátele přicházel, a to kvůli své prchlivé a někdy příliš upřímné povaze. V dané době již Schopenhauer pracoval na svém hlavním díle Svět jako vůle a představa, které pak vydal v roce 1819. Při jeho psaní autor neseděl pouze za stolem; kromě běžných rozptýlení také často chodil na procházky přírodou, které pro něho představovaly snad největší zdroj inspirace. Vydání spisu poznamenala jeho roztržka s vydavatelem, jehož netrpělivý Schopenhauer často zasypával finančními požadavky a podezřívavými dotazy. Po svém vydání navíc dílo nebylo příliš úspěšné – za prvního půldruhého roku se nepodařilo prodat více než sto kusů. To pochopitelně zranilo pýchu mladého autora, který si od té doby navykl mluvit o svých filozofických konkurentech pouze s pohrdáním a vesměs urážlivě. Pouze Goethe přijal knihu vděčně a zahrnul Schopenhauera pochvalami, i když nikoliv bezvýhradným souhlasem. Ve svém stěžejním díle se autor zabývá otázkou poznání světa, vůle k životu a metafyziky pohlavní lásky. Právě tezemi z této oblasti si zajistil budoucí popularitu, byť přišla až po filozofově smrti. Ve svých pracích vycházel částečně z díla svého slavného předchůdce Immanuela Kanta, ale například také z myšlenek starověké indické myšlenkové školy.

Ke konci roku 1818 Schopenhauer odjel do Itálie a podle korespondence se svojí sestrou Adele v Benátkách prožil řadu intenzivních romantických sblížení. Již v následujícím roce byl však nepříznivými okolnostmi, spočívajícími v krachu gdaňské společnosti, donucen vrátit se do Výmaru. Nejistá finanční situace ho následně přiměla ucházet se o univerzitní docenturu. Nakonec si pro toto rozhodnutí vybral Berlín. V lednu roku 1820 se habilitoval a v březnu stejného roku uvedl svou zkušební přednášku O čtveru rozdílných způsobech příčin. Pak se ale dopustil velké chyby, když trval na tom, že bude své přednášky vést ve stejnou dobu jako jeho tehdy známější a uznávanější kolega Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Jeho

přednášky byly proto velmi slabě navštěvovány, a přestože je ještě nahlásil na další čtyři semestry, nakonec je musel zrušit. Tato událost pro Schopenhauera znamenala velký životní neúspěch. Přesto právě v této době se začala odbornější veřejnost poprvé zajímat o jeho stěžejní dílo Svět jako vůle a představa.

Útěk z Berlína

Nepříjemnou příhodou byla také banální událost, kdy byl filozof v roce 1826 odsouzen k doživotnímu placení výdajů na lázně a alimentace jakési švadleně, kterou předtím zřejmě po právu vyprovodil z předpokoje svého bytu. Prohnaná žena dovedla z aféry těžit a díky dobrým známostem si, řečeno moderní terminologií, „vyběhala“ lékařské potvrzení o ublížení na zdraví, které potom využila u soudu ve svůj prospěch. Celá událost ještě více utvrdila Schopenhauera v jeho nepříznivém vnímání okolí a osob v něm. Zajímavé je, že událost nejspíš souvisela s Schopenhauerovým milostným životem, neboť právě v dané době zřejmě prožíval vztah s mladou milenkou, sborovou pěvkyní Caroline Medonovou. Ta jej mimochodem o mnoho let přežila a těžila pak i z jeho jmění. Je naopak příznačné, že Schopenhauerova matka, která zemřela roku 1838, Arthura vydělila ve prospěch sestry Adele. Ta se však z nabytého majetku příliš dlouho netěšila, zemřela totiž již v roce 1849.

Berlín se nespokojenému filozofovi brzy zprotivil, a tak se dal opět na cesty. V průběhu následujících let dále pracoval na svých filozofických koncepcích, věnoval se problematice etiky a v roce 1837 stál také u zrodu myšlenky prokázat poctu Goethovi zřízením jeho památníku ve Frankfurtu nad Mohanem. Tam také Schopenhauer trávil své stáří, vedl samotářský život a přitom stále pracoval

První vydání souboru esejů Parerga und Paralipomena, ve kterém Schopenhauer bravurně popisuje, jak čelit sofistické argumentaci

a přijímal návštěvy, a to včetně zahraničních. V roce 1855 jej začínají portrétovat slavní umělci a v roce 1858 u příležitosti Schopenhauerových 70. narozenin mu je dokonce nabídnuto členství v Královské akademii věd v Berlíně; tuto poctu však starý filozof odmítl. Začátkem září roku 1860 fyzicky a nejspíš i psychicky zchátralý muž onemocněl zápallem plic a 21. září téhož roku ve věku 72 let zákeřně nemoci podlehl. O pět dní později se konal pohřeb, kterého se zúčastnila řada významných osobností tehdejší doby. Význam Arthura Schopenhauera pro duchovní dějiny a jeho lidská příkladnost bude existovat nadále, a to nezávisle na souhlasném nebo odmítavém postoji potomků k jeho nauce. I přes nepochybné kvality a význam Schopenhauerova díla byl jeho autor plně doceněn až o mnoho generací později. Ostatně přesně tak si to kdysi sám předpověděl.

FOTO: Wikipedia

Mgr. Vladimír Socha

je pedagogem a zároveň externím studentem na Přírodovědecké fakultě UK. Působí jako popularizátor paleontologie a archeologie, překládá knihy s touto tematikou a je autorem knihy Encyklopedie dinosaurů ve světle nejnovějších objevů. Přispívá do populárně naučných časopisů a jiných médií a přednáší laické veřejnosti.

O autorovi